

STORTINGET

Innst. 380 S

(2018–2019)

Innstilling til Stortinget
fra utdannings- og forskningskomiteen

Dokument 8:124 S (2018–2019)

Innstilling fra utdannings- og forskningskomiteen om Representantforslag fra stortingsrepresentantene Mona Fagerås, Sheida Sangtarash, Freddy André Øvstegård og Kari Elisabeth Kaski om gratis skolemat til alle

Til Stortinget

Bakgrunn

I dokumentet fremmes følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i løpet av høsten 2019 legge fram en plan med sikte på en gradvis innføring av et gratis skolemåltid i grunnskolen. Ordningen med skolemat skal finansieres over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett som en del av folkehelsearbeidet.»

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Jorodd Asphjell, Kari-Anne Opsal, Nina Sandberg og Torstein Tvedt Solberg, fra Høyre, Kent Gudmundsen, Turid Kristensen, Marianne Synnes og Mathilde Tybring-Gjedde, fra Fremskrittspartiet, Carl I. Hagen og lederen Roy Steffensen, fra Senterpartiet, Marit Arnstad og Marit Knutsdatter Strand, fra Sosialistisk Venstreparti, Mona Fagerås, fra Venstre, Guri Melby, og fra Kristelig Folkeparti, Hans Fredrik Grøvan, viser til representantforslaget. Kunnskaps- og integreringsminister Jan Tore

Sanner har uttalt seg om forslaget i brev til komiteen av 3. mai 2019. Brevet følger som vedlegg til innstillingen.

Komiteen har invitert aktører til skriftlig høring og fått flere høringsvar fra Kreftforeningen, Norges Bygdekvinnelag, Norsk Ernæringsfaglig Forening, Rådet for psykisk helse, Stiftelsen Skolematens Venner og Kost- og ernæringsforbundet i Delta.

Komiteen er samstemt i at kosthold og måltids glede er et viktig politisk område, og viser videre til rapporten «Hva spiser elevene på skolen?», publisert av Norges forskningsråd i 2011, som kartlegger matvanene til over 15 000 skoleelever i barneskole, ungdomsskole og videregående skole. Rapporten viser at totalt 86 pst. av elevene har med matpakke hjemmefra. For elevene i barneskolen viser den fylkesvise oversikten at andelen elever som har med seg matpakke hjemmefra, varierer fra 88 til 100 pst. Rapporten viser også at de aller fleste spiser normal og sunn mat på skolen, men at det samtidig er bekymringsfullt at 14 pst. av elevene ikke har med matpakke.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at et sunt og riktig kosthold er en viktig forutsetning for både trivsel, velvære og læring, og at inntak av mat og drikke i løpet av skoledagen er nødvendig for å opprettholde konsentrasjon og energinivå.

Flertallet vil vise til den nevnte rapporten «Hva spiser elevene på skolen?», som også viser at de aller fleste spiser normal og sunn mat på skolen, selv om det er bekymringsfullt at 14 pst. av elevene ikke har med matpakke. Flertallet vil stille spørsmål ved hva samfunnets samlede nytte kan være av at ansvaret for barnas mat overtas av offentlig sektor, når det overveiende fler-

tallet av Norges barn – særlig på de laveste trinnene – har en matpakke med hjemmefra.

Flertallet mener at et styrket samarbeid mellom skole og hjem vil kunne bidra til å følge opp og bevisstgjøre foreldrene på det ansvaret de har for barnas kosthold, samt på betydningen av at barna spiser sunt og riktig.

Flertallet viser også til de nye faglige retningslinjene for skolemåltid som skal bidra til å øke andelen skoler som faktisk følger disse. I en kartlegging fra 2013 ble det nemlig avdekket at andelen skoler som hadde organisert skoledagen slik at elevene fikk minst 20 minutters spisepause, bare var 55 pst. for barnetrinnet (1.–4. trinn) og 38 pst. for mellomtrinnet (5.–7. trinn). Flertallet mener skoleeieres innsats på dette området vil kunne bidra betydelig til at flere elever spiser skolemat hver dag. I tillegg vil det øke kunnskapen blant elever og foresatte om hva et sunt skolemåltid med riktig ernæring skal bestå av, hvorfor et sunt skolemåltid er viktig, samt at skoleledelse, lærere, elever og foresatte vet hva som er gode rammer for måltider i skolen. Flertallet viser til elevens iboende nysgjerrighet og mener det er viktig at skolene legger til rette for at skolemåltidet blir en sosial aktivitet som inspirerer til inkludering, mangfold, sosial kompetanse og livsmestring.

Flertallet viser videre til at det er mulig for skoleeiere å beslutte lokalt hvordan man skal følge opp anbefalingene fra Helsedirektoratet vedrørende mat i skoletiden. Dette kan være fra å gjennomføre holdningskampanjer overfor foreldre og elever om betydning av å ta med matpakker med sunt innhold, til å innføre ulike ordninger for matservering i skoleeiers regi. Mange skoler og kommuner har allerede slike ordninger og har høstet positive erfaringer med det, og flertallet stiller seg positive til lokale initiativ på dette området. Det bør være rom for ordninger både med og uten egenandel, men det er viktig at barn fra lavinntektsfamilier skjermes dersom det er egenandeler.

Flertallet vil påpeke at en nasjonal ordning med gratis skolemåltider til alle i grunnskolen i liten grad tar hensyn til lokale prioriteringer og muligheter, behov ved den enkelte skole eller hva foreldre og elever etter spør innenfor rammen av sunn og ernæringsrik skolemat. I tillegg vil en nasjonal ordning medføre betydelige investerings- og driftskostnader som kunne gått til arbeidet med å styrke kvaliteten i skolen.

Flertallet vil peke på at det ikke har vært tradisjon for servering av mat i norsk skole, noe som heller ikke medfører at skolebyggene nødvendigvis er konstruert og dimensjonert for en utvidelse av tilbudet for skolemat ut over dagens ordninger. Hva dette vil omfatte, og hvilke kostnader dette vil medføre, avhenger blant annet av hvilken type mat elevene skal få, behov for utstyr og lokaler til å lage og servere mat.

Flertallet understreker at spørsmålet om innføring av en nasjonal ordning med skolemåltid for alle elever vil være et spørsmål om prioritering av skolens økonomiske og menneskelige ressurser.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at et skolemåltid først og fremst er et folkehelseiltak, men vil påpeke at et skolemåltid også vil ha positiv læringseffekt. Senter for forskning om helsefremmende arbeid, miljø og livsstil (HEMIL-senteret) ved Universitetet i Bergen har konkludert med at skolemat gir økt konsentrasjon og yteevne blant elever. Ulike studier har vist at elever som spiser regelmessig og har et balansert kosthold som inneholder frukt og grønnsaker og passe mengder fett, gjør det bedre på skolen og fungerer bedre sosialt. Et forskningsprosjekt med skolemåltid på fire nordtrønderske skoler konkluderte med at både elever, foreldre og lærere var fornøyde. Elevene får mer energi og blir mindre slitne på slutten av dagen, rapporterte lærerne etter prosjektet. Disse medlemmer viser også til Helsedirektoratets nasjonale faglige retningslinjer, som sier at elevene bør sikres tilgang på melk, frukt og grønnsaker i barneskolen, ungdomsskolen og videregående skole.

Disse medlemmer viser til at skolemåltidet har en sosial dimensjon, fordi det legges til rette for samling rundt felles måltider, som videre gir grunnlag for felles opplevelser ved å knytte læringsarbeidet i skolen til maten som serveres. Samlingen om skolemåltidet gir muligheter for å styrke samholdet mellom elevene og derigjennom skape et bedre skolemiljø, noe som også vil styrke læringsmiljøet. Skolemåltidet kan være et element i arbeidet for å øke trivselen og forebygge mobbing.

Den rød-grønne regjeringen innførte i 2005 gratis skolefrukt til alle ungdomsskoler i Norge. Evalueringen av dette prosjektet viste at gratis skolefrukt økte konsumet av frukt, man så at langtidseffekter i forhold til et større konsum av frukt og grønt, og man har også, i alle fall i noen deler av landet, klart å øke konsumet hos alle grupper elever, uavhengig av sosial status.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det er urovekkende at undersøkelser viser at hele 14 pst. av skoleelevene ikke har med matpakke på skolen, og mener det er på høy tid at alle elever i norsk skole skal få sunn skolemat hver dag. Disse medlemmer vil innføre et sunt og gratis skolemåltid for alle elever i grunnskolen, og starte innføringen ved at kommunene som ønsker det, får tilskudd til dette, og viser i den forbindelse til Arbeiderpartiets alternative statsbudsjett for 2019, der det er satt av hele 716 mill. kroner til å starte innføringen allerede fra høsten 2019. Disse medlemmer

mener at skolemat er et effektivt grep for både bedre folkehelse og bedre læring. Sunn skolemat gir bedre konsentrasjon, kan forbedre skoleresultatene og skaper fellesskap ved at alle elever samles rundt et felles måltid. Disse medlemmer mener at mat på skolen vil sørge for at alle barn får et ordentlig måltid om dagen, og at dette da vil utjevne sosiale helseforskjeller. Disse medlemmer presiserer at ordningen med skolemat ikke skal gå ut over lærernes tid til elevene, og at den enkelte kommune ellers skal ha frihet til å organisere tilbudet slik de selv ønsker.

Derfor vil disse medlemmer innføre gratis, sunn skolemat for alle. Aktører som Skolematens Venner og Barneombudet kjemper for å innføre gratis skolemåltid i grunnskolen som alternativ til medbrakt matpakke.

Disse medlemmer fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i løpet av høsten 2019 legge fram en plan med sikte på en gradvis innføring av et gratis skolemåltid i grunnskolen. Ordningen med skolemat skal finansieres over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett som en del av folkehelsearbeidet.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet vil ha en læringsfremmende skole som utjevner sosiale forskjeller og gir barna våre like muligheter i livet. Disse medlemmer mener at godt kvalifiserte lærere, tidlig innsats og tydelige rammer i skoledagen er blant de viktigste forutsetningene for god læring, noe Arbeiderpartiet har prioritert i sine alternative budsjetter. Samtidig må barn og unge også ha det bra for å lære godt. Disse medlemmer vil også ha en helsefremmende skole, og mener at det i barnehagen og skolen er en unik mulighet til å gi alle barn kunnskap om hvordan de kan ta vare på både sin egen og andres fysiske og psykiske helse, og til å la alle barn bli trygge på fellesskapet ved å lære gode sosiale ferdigheter og om grunnleggende normer og forventninger i samfunnet vårt.

Dette er grunnen til at Arbeiderpartiet blant annet fremmet følgende forslag i Representantforslag 8:18 S (2016–2017):

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om hvordan man gradvis kan innføre tilbud om et enkelt skolemåltid for alle alderstrinn, finansiert over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett og begrunnet som et folkehelseiltak. Det må pekes på ulike alternativer for finansiering, organisering og innretning av skolemåltidet.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet mener en felles skolematordning bør bygge videre på det beste i norske mattradisjoner og sikre alle sunn, god og næringsrik mat, men at det må være stort rom for lokal utforming og tilrettelegging av måltidene. Vurderin-

ger av hvorvidt det skal serveres varm eller kald mat, til hvilken tid på dagen og av hvem og hvor måltidene skal lages, må være opp til den enkelte kommune og skolene selv å avgjøre. Derfor bør det, i tillegg til den offentlige finansieringen, også være rom for at skolene kan kreve en moderat egenandel. Samtidig må ordningene utformes slik at de ikke er sosialt ekskluderende, men sikre at alle elever omfattes av ordningen.

Disse medlemmer viser for øvrig til at regjeringen Solberg i forrige periode avvirket ordningen med gratis frukt og grønt daglig i grunnskolen som den rødgrønne regjeringen innførte i 2005. Disse medlemmer viser i den forbindelse til Senterpartiets alternative budsjettforslag for 2019 med forslag om å øke rammeoverføringene til kommunene, herunder rom for 100 mill. kroner for å gjeninnføre gratis skolefrukt på alle ungdomsskoler og kombinerte barne- og ungdomsskoler fra høsten 2019.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i løpet av høsten 2019 legge fram en plan med sikte på en gradvis innføring av et skolemåltid i grunnskolen med følgende forutsetninger:

- Skoleeier skal utforme tilbudet i samarbeid med hjem, elever, skole og kommune.
- Kommunene skal kompenseres for merutgiftene og det skal kunne kreves egenandel.
- Kommunene skal legge til rette slik at alle elever omfattes av ordningen.»

«Stortinget ber regjeringen innføre en ordning med gratis frukt og grønt daglig til alle elever i grunnskolen.»

Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen i løpet av høsten 2019 legge fram en plan med sikte på en gradvis innføring av et gratis skolemåltid i grunnskolen. Ordningen med skolemat skal finansieres over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett som en del av folkehelsearbeidet.

Forslag fra Senterpartiet:

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen i løpet av høsten 2019 legge fram en plan med sikte på en gradvis innføring av et skolemåltid i grunnskolen med følgende forutsetninger:

- Skoleeier skal utforme tilbudet i samarbeid mellom hjem, elever, skole og kommune.

- b) Kommunene skal kompenseres for merutgiftene, og det skal kunne kreves egenandel.
- c) Kommunene skal legge til rette slik at alle elever omfattes av ordningen.»

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen innføre en ordning med gratis frukt og grønt daglig til alle elever i grunnskolen.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til representantforslaget og råder Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

Dokument 8:124 S (2018–2019) – Representantforslag fra stortingsrepresentantene Mona Fagerås, Sheida Sangtarash, Freddy André Øvstegård og Kari Elisabeth Kaski om gratis skolemat til alle – vedtas ikke.

Oslo, i utdannings- og forskningskomiteen, den 6. juni 2019

Roy Steffensen

leder

Torstein Tvedt Solberg

ordfører

VEDLEGG**Brev fra Kunnskapsdepartementet v/statsråd Jan Tore Sanner til utdannings- og forskningskomiteen, datert 3. mai 2019****Representantforslag Dok 8:124 S (2018-2019) om gratis skolemat til alle**

Jeg viser til representantforslag fra stortingsrepresentantene Mona Fagerås, Sheida Sangtarash, Freddy André Øvstegård og Kari Elisabeth Kaski om gratis skolemat til alle.

Bedre kosthold og måltids glede er viktige områder som regjeringen arbeider med. Vi har høye forventninger til kommunene på dette området. Dette er kommunisert både gjennom den nye Folkehelsemeldingen — *Gode liv i et trygt samfunn* (Meld. St. 19 (2018–2019)) og i Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold. Folkehelseloven gir både kommuner, fylkeskommuner og statlige myndigheter ansvar for å fremme folkehelse. Dette innebærer at helsehensyn skal integreres i beslutningsprosessene og for eksempel i utøvelse av rollen kommunen har som eier av virksomheter som barnehager, skoler og SFO-er.

Regjeringen støtter opp om at barnehagene, skolene og SFO-ene kan være en del av kommunens virkemiddelapparat for bedre folkehelse. I *Handlingsplanen for et bedre kosthold* sier vi at vi skal fremme gode måltider og matordninger i skole og skolefritidsordning. Vi skal også bidra til at helsemyndighetenes anbefaling om 20 minutters spisetid følges opp i skolen. Videre er et av tiltakene i Folkehelsemeldingen at vi vil samle og identifisere gode ideer og konkrete løsninger for frokostordninger i ungdomsskolen og spre disse på en egnet måte. Jeg vil også vise til det arbeidet Nasjonalt senter for mat, helse og fysisk aktivitet gjør med å spre eksempler på god praksis for hvordan man lokalt kan finne gode løsninger for mat og måltider i skolen.

Det er ingen uenighet om at et godt kosthold er viktig for god helse og gir gode forutsetninger for læring. Samtidig handler politikk om prioriteringer. Jeg vil at det skal være opp til lokalt nivå å prioritere hvilke tiltak som er best egnet for å bedre folkehelsen i den enkelte kommune.

Lokaldemokratiet er grunnmuren i det norske velferdssamfunnet og bærer noen av de absolutt største og mest omfattende oppgavene. Lokalpolitikere i kommunen har ansvaret for å ivareta brede tjenester som treffer mange i befolkningen, som barnehage, skole og helsetjenester. De har også ansvaret for smale men viktige tjenester for sårbare innbyggere som barnevern og psykisk helsevern. Disse tjenestene organiseres og tilpasses lokalt, nettopp fordi kommunen kjenner innbyggerne, lokale forhold og kan lage et tilbud som passer for behovene til menneskene som bor der. Lokalpo-

litikken er imidlertid avhengig av tillit og frihet til å organisere og prioritere tjenestene sine til det beste for innbyggerne.

Selv om nasjonale tall viser at 14% av elevene går på skolene uten å ha med seg mat, vil det være store lokale variasjoner, og det er variasjoner mellom barneskolen, ungdomsskolen og videregående. Ifølge elevenes egen rapportering i Forskningskampanjen i 2011, hadde hele 97 prosent av norske barneskoleelever med seg mat hjemmefra. De lokale variasjonene tilsier for eksempel at problemet i ett område kan være så stort at det vil være nødvendig med universelle tiltak, og at alle får mat på skolen. I noen områder vil foreldrebetalte tiltak fungere godt, eventuelt supplert med støtteordninger til lavinntektsfamilier. I andre områder kan et godt lokalt tiltak være at skolen har en pakke knekkebrød og smøreost på lur, den gangen noen har glemt matpakken sin.

Det er foreldrene som har hovedansvaret for barn og unges kosthold, og er svært viktige for å etablere gode matvaner. Derfor er det viktig at det er et tett samarbeid med hjemmene også når det gjelder måltidene i barnehager, skoler og SFO-er, og at lokale skolematordninger er tilpasset både de barna og foreldrene som bor i kommunen.

Jeg ønsker å prioritere læring i skolen fremfor statlige penger til skolemat. Vi har tidligere beregnet hva ulike skolematordninger vil koste dersom man skal innføre det nasjonalt. For 1.-7. trinn koster det om lag 1,8 milliarder kroner, for 8.-10. trinn koster det om lag 770 millioner kroner og ytterligere om lag 780 millioner kroner per år for videregående. Altså over 3,3 milliarder kroner totalt.

Disse pengene vil ikke gi et varmt måltid. Dette er det bare råvarene til et enkelt brødmåltid inkludert frukt, grønnsaker og melk koster. I tillegg må skolen betjene personale som skal føre tilsyn med elevene og eventuelt smøre maten. Det kan være behov for nytt kjøkkenutstyr. Mange skoler må også bygges om slik at de får egnede lokaler til å lage mat, og ikke minst plass for elevene til å spise.

Uavhengig av om ordningen med skolemat skal finansieres over Helse- og omsorgsdepartementets budsjett som en del av folkehelsearbeidet, eller over Kunnskapsdepartementets budsjett, er dette svært mye penger. Dette er penger jeg heller vil skal gå til for eksempel mer videreutdanning, flere lærere og bedre undervisning.

